

XXX. ROČNÍK BULHARSKÉHO
FILOZOFICKÉHO ČASOPISU

RAISA KOPSOVÁ

Na jeseň 1975 *Filosofska misľ*, dnes teoretický orgán Filozofického ústavu Bulharskej akadémie vied a Bulharskej filozofickej spoločnosti, oslávila 30. výročie svojej existencie. Časopis vznikol bezprostredne po socialistickej revolúcii 9. septembra 1944 z iniciatívy niekoľkých bulharských marxistov, v prvom rade akademika Todora Pavlova, ktorý dodnes stojí na jeho čele. Prvý ročník časopisu tvorili len dve čísla, ktoré vyšli v jednom zväzku. Do r. 1953 (vrátane) vychádzal časopis štyri razy do roka. V rokoch 1954—1967 už šesť ráz ročne a od r. 1968 vychádza ako mesačník s celkovým rozsahom okolo 1500 strán.

Filosofska misľ je od začiatku tribúnou marxisticko-leninského filozofického myslenia v Bulharsku. Príspevky uverejňované na jeho stránkach podávajú svedectvo o vzrastajúcej teoretickej úrovni bulharskej filozofie a o celkovom vedeckom a duchovnom napredovaní bulharskej spoločnosti. Časopis cielavedome rozpracúva všetky oblasti filozofických poznatkov, hlavnú pozornosť venuje aktuálnym filozofickým problémom, nastolovaným praxou socialistickej výstavby a rozvojom vedy, dôsledne sa angažuje za ideovopolitickú líniu BKS.

Redakcia časopisu sa systematicky usiluje o aktívnu a plodnú medzinárodnú spoluprácu, najmä so sovietskymi filozofmi. Konkrétnym dôkazom tejto spolupráce je aj XXX. ročník časopisu, ktorého obsah chceme stručne priblížiť našim čitateľom.

Súčasnnej filozofii v ZSSR je venované 7. číslo ročníku 1974. Desiati poprední sovietski filozofi tu prezentovali rozmach súčasného rozpracúvania marxisticko-leninskej filozofie v ZSSR. Okrem toho v každom čísle sa uverejňujú pôvodné práce sovietskych filozofov, ktoré sa vyznačujú vysokou teoretickou úrovňou.

Jubilejný ročník časopisu priniesol množstvo hodnotných materiálov, zaoberajúcich sa retrospektívou vývinu bulharskej filozofie za tridsaťročné obdobie, hodnotením výsledkov a náčrtom perspektív. Z takto zameraných štúdií treba predovšetkým spomenúť príspevok akademika T. Pavlova *Triumf marxisticko-leninského myslenia* (č. 8), v ktorom autor z príležitosti 30. výročia socialistickej revolúcie v Bulharsku, vzniku Filozofického ústavu BAV a časopisu *Filosofska misľ* hodnotí aj prácu bulharských filozofov za uplynulých tridsať rokov. O úspechoch a medzinárodnej autorite bulharskej filozofie hovoria aj údaje, ktoré sa uvádzajú v tomto článku: napríklad len v rokoch 1970—1974 vyšlo v Bulharsku 68 filozofických monografií, z ktorých mnohé boli preložené do cudzích jazykov, 80 zo 100 pracovníkov Filozofického ústavu publikovalo svoje práce v zahraničí.

Významnému výročiu socialistickej revolúcie vo svojej vlasti venovali autori mnohé príspevky. Napríklad N. Filčev, autor známej publikácie *Inteligencia v BLR*, uverejnil štúdiu o boji BKS za zjednotenie inteligencie (č. 12). A. Kätov vo svojom príspevku charakterizuje marxisticko-leninskú svetonázorovú predstavu vedy v Bulharsku (č. 11), vyzdvihuje významnosť spolupráce marxisticko-leninských teoretikov

a vedcov rôznych špecializácií, o ktorú sa osobitne zaslúžili T. Pavlov a S. Ganovski. Celkový vývoj filozofického myslenia v Bulharsku po víťazstve socialistickej revolúcie analyzuje V. Subaški (č. 8). Uplatňujúc problémový prístup k analýze, autor sa sústreďuje na tieto najzávažnejšie otázky: prekonávanie idealistickej filozofie v Bulharsku, premena marxistickej filozofie na vládnu svetonázor, základné teoretické otázky dialektického a historického materializmu, filozofické problémy prírodných vied, etiky, vedeckého ateizmu a dejín filozofie. Zdôrazňuje, že najväčšie úspechy dosiahla bulharská filozofia v oblasti *gnoseológie*, konkrétne v rozpracovaní *teórie odrazu*. To autora oprávňuje hovoriť o bulharskej *gnoseologickej škole*. Tento stručný rozbor výsledkov vhodne dopĺňa bibliografia zborníkov a monografií, vydaných od 9. 9. 1944 do polovice r. 1974 (30 rokov bulharskej filozofickej literatúry, zostavili M. Ďankovová a Ž. Manevová; č. 8).

D. Georgievová sa sústreďuje na rozpracovanie marxisticko-leninského učenia o pravde (č. 8), ktoré má ústredné miesto v prácach bulharských filozofov po socialistickej revolúcii. Vyzdvihuje najmä zásluhy D. Blagoeva a T. Pavlova v rozpracovaní *gnoseologickej* problematiky. V popredí záujmu mnohých bulharských filozofov je osvetlenie metodologickej funkcie *teórie odrazu* a zdôvodnenie marxisticko-leninského učenia o pravde. D. Georgievová charakterizuje prínos jednotlivých autorov do rozpracovania tejto problematiky, vystihuje spory o jednotlivých problémoch, zachycuje obdivuhodnú šírku skúmaných problémov a podrobne ich analyzuje. Informatívnu hodnotu tohto príspevku zvyšuje súpis publikácií, ktorý potvrdzuje mimoriadny záujem bulharských filozofov o *gnoseologickú* problematiku.

V osobitnom príspevku skúmala D. Georgievová prínos akademika T. Pavlova k rozpracovaniu Leninovej myšlienky o totožnosti dialektiky, logiky a *teórie poznania* (č. 1). T. Pavlov rozvinul túto myšlienku nielen vo svojej monografii *Teória odrazu*, ale aj vo viacerých iných prácach, venovaných predmetu, metóde, štruktúre a metodologickým funkciám marxisticko-leninskej filozofie. O niektorých ďalších príspevkoch, zaoberajúcich sa súčasným rozpracovaním rôznych otázok *teórie poznania*, sa zmienime neskôr.

Otázky *historického materializmu*, najmä príspevky pertraktujúce zásadné problémy *ideológie* a súčasného *ideologického boja*, zaujímajú v danom ročníku ústredné miesto. Predovšetkým treba upozorniť na dve štúdie V. Ivanova. Prvá má názov *Podstata a vymedzenie ideológie* (č. 3) a autor v nej analyzuje základné charakteristické črty *ideológie*. Polemizuje jednak s jednostranným funkcionálnym vymedzením *ideológie*, jednak s ignorovaním tohto jej aspektu niektorými autormi. Funkcionálny aspekt pokladá za jeden z najdôležitejších znakov *ideológie*, ktorý poukazuje na jej podstatu a špecifickosť. Vo svojej druhej štúdii V. Ivanov podrobne skúma *vzťah vedy a ideológie* (č. 9). Zdôrazňuje, že podstatu vedy tvorí zisťovanie, poznanie a využívanie zákonov, kým podstata *ideológie* spočíva v tom, že je systematizovaným spoločenským vedomím, v ktorom sa prejavujú triedne záujmy. Objektívnym základom ich vzájomného pôsobenia je vzťah medzi zákonmi a záujmami. Autor konkrétne ukazuje, kedy vedecké poznanie má a kedy nemá *ideologickú* povahu.

Vznik a formovanie vedeckého pojmu *ideológie* sleduje vo svojom príspevku A. Ivanov (č. 2). Rozoberá chápanie tohto pojmu klasikmi marxizmu, sústreďuje sa najmä na pojem vedecká *ideológia*, ktorý zaviedol Lenin a označil ním marxizmus. V tejto súvislosti autor kritizuje prácu bulharského filozofa K. Darkovského *Koniec*

ideológie či *ideológia konca* (1972), v ktorej sa obhajuje téza, že Marx a Engels vraj po celý svoj život chápali ideológiu ako falošné vedomie. T. Kisjov skúma *dialektiku spoločenskej psychiky a spoločenskej ideológie*, najmä ich zložitý vzťah v socialistickej spoločnosti, kde, ako zdôrazňuje, rozhodujúcu úlohu má socialistická spoločenská ideológia (č. 4).

V článku *Ideológia a ideologický proces* (č. 2), ktorého autorom je G. M. Tanev, sa charakterizujú základné komponenty ideologického procesu: ideológia, ideologická činnosť a ideologické vzťahy. Zdôrazňuje sa tu potreba skúmať systém ideologického procesu z hľadiska troch aspektov, a to informačného, organizačného a funkcionálneho. Pre vytvorenie a využívanie teórie riadenia ideologického procesu je podľa autora nevyhnutná štruktúrálna-funkcionálna analýza. V tomto zmysle autor pokladá za dôležité odhaliť „mechanizmus“ premeny poznatkov na presvedčenie.

O *zvláštnostiach subjektu riadenia ideovovýchovného procesu* sa hovorí v príspevku I. Georgieva (č. 2). Na základe štruktúrálna-funkcionálneho prístupu sa tu ideovovýchovný proces chápe ako zložitý dynamický systém, ktorý sa skladá z dvoch hlavných podsystémov — z organizovanej výchovnej práce a sociálneho prostredia. Autor sleduje kanály šírenia sociálnych informácií, ich zdroje a pôsobenie na objekt výchovy. Podrobne charakterizuje štruktúru subjektu riadenia výchovného procesu a vyčleňuje štyri podsystémy — vedeckovýskumný, riadiaci, organizujúci a realizujúci, ktoré pôsobia na všetkých úrovniach subjektu riadenia. Navrhne rôzne zdokonalenia doterajšej štruktúry subjektu riadenia výchovného procesu.

Závažnou problematikou *vztahu filozofie a ideológie, filozofie a konkrétnych vied* sa zaoberá akademik T. Pavlov (č. 3). Túto tému rozvíja aj v ďalšej svojej štúdií (č. 6), kde konkrétne analyzuje dialektickú jednotu *pedagogiky a marxisticko-leninskej filozofie*, jednotu konkrétnych výchovno-vzdelávacích metód a prístupov a všeobecných dialektickomaterialistických a historickomaterialistických metód a prístupov k vysvetľovaniu a premene spoločenskej skutočnosti. T. Pavlov je autorom aj ďalšieho mimoriadne závažného príspevku *Samospráva a dialektika* (č. 4), v ktorom okrem iného hovorí, že samosprávu treba spájať s dialektikou, lebo samospráva bez dialektiky znamená vzdalovanie sa od zásad socializmu a komunizmu. Zdôrazňuje, že dejiny, život a prax dokazujú nesprávnosť a často priam nebezpečnosť zveličovania, absolutizácie princípu samosprávy za socializmu.

Tri štúdie St. Popova poukazujú na to, že autor sa zameriava na všestranné skúmanie problematiky *sociálneho prostredia*. V prvej (č. 1) analyzuje *štatistickopravdepodobnostný charakter pôsobenia sociálneho prostredia na osobnosť*, ako aj objektívne a subjektívne príčiny tejto interakcie. Sociálne prostredie umožňuje vznik rôznych variantov správania osobnosti. Avšak premena tejto možnosti na skutočnosť sa určuje štatistickým charakterom prejavu objektívnej situácie, ako aj tým, že osobnosť nemôže predvídať absolútne všetky dôsledky vývoja situácie a svojho správania.

V druhom príspevku (č. 4) St. Popov rozoberá *vzťah sociálneho prostredia a ideologickej skutočnosti*. Po vymedzení pojmu sociálne prostredie sústreďuje pozornosť na vystihnutie hlavných mechanizmov pôsobenia ideologickej činnosti (ako súčasti socialistického sociálneho prostredia) na vedomie a správanie osobnosti. Ústrednou myšlienkou poslednej štúdie (č. 12) je, že sociálne prostredie pôsobí na formovanie a rozvoj vedomia a správania osobnosti prostredníctvom činností, na ktoré sa sústreďuje a ktorých sa zúčastňuje sama osobnosť. Činnosť vystupuje ako aktívny spojovací článok medzi sociálnym prostredím a osobnosťou, pričom najcharakteristickejšou pre človeka je pracovná činnosť, jej konkrétne prejavy. Vo svojich štúdiách St. Popov vyslovuje viacero podnetov pre ďalšie rozpracúvanie tejto problematiky.

K hlbšiemu osvetleniu problémov ideológie prispeli aj články sovietskych autorov. Je to napr. stať M. Ch. Igitchaňana *Ideológia a riadenie* (č. 1), v ktorej sa charakterizujú ideologické aspekty riadenia v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie za socializmu a kapitalizmu, ako aj zmeny, ku ktorým dochádza v systéme riadenia a v profesionálnej štruktúre riadiacej práce. V. G. Afanasiev na základe najnovšej literatúry analyzuje *podstatu a základné zvláštnosti sociálnych informácií* ako najvyššieho, najzložitejšieho a veľmi rozmanitého typu informácií (č. 3).

Filosofská misľ uverejnila niekoľko podnetných príspevkov k problematike spoločenského bytia a spoločenského vedomia. Hneď v prvom čísle vyšla štúdia K. Karadžova *Človek ako element spoločenského bytia*. Autor sa vyslovuje o rôznych vymedzeniach spoločenského bytia v marxistickej literatúre. Jeho stanovisko možno lapidárne vyjadriť takto: všetko v spoločnosti — okrem spoločenského vedomia — je spoločenské bytie. Tvoria ho: 1. ľudia s ich praktickou činnosťou a materiálными vzťahmi, 2. materiálne predmety vytvorené ľuďmi — výrobné a spotrebné prostriedky.

N. Dančev (č. 12) venoval pozornosť detailnejšiemu preskúmaniu *podstaty a štruktúry sociálnej psychiky*, najmä jej dvoch komponentov — emocionálno-racionálneho (city, nálady, emócie) a racionálno-emocionálneho (idey, myšlienky, návyky, tradície, osobitné povahové črty). V štúdií D. Gärdeva (č. 10) sa rozoberá úloha *ideologického procesu pri formovaní štruktúry individuálneho vedomia*, teda konkrétne jeho poznávacej, emocionálnej a vôľovej zložky. Autor zdôrazňuje význam ideologického pôsobenia a výchovy v procese formovania socialistického individuálneho vedomia. *Špecifikum právneho vedomia a právnej výchovy* s prihliadnutím na výsledky konkrétnych sociologických výskumov v Bulharsku skúma vo svojom príspevku G. Naumov (č. 5).

V článku *O jednom protirečení ľudského individua* (č. 5) zaoberá sa R. Charizanov kategóriou stavu ľudského individua. Špecificky ľudská činnosť a biologické prejavy človeka v ich jednote sa podľa neho delia na dve skupiny: do prvej patria činnosti a prejavy, ktoré sa realizujú predovšetkým kvôli výsledku (stav A), do druhej patria také činnosti a prejavy, ktoré sa uskutočňujú nie tak kvôli výsledkom, ako skôr kvôli samým činom (stav B). Bez stavu A nemožno vytvoriť dostatočné podmienky pre priebeh stavu B, bez B stráca stav A svoj zmysel, svoj cieľ. V tom spočíva jednota aj protirečenie medzi dvoma stránkami individuálneho ľudského stavu.

Kategóriou *integrácie* a niektorými novými formami a smermi socialistickej sociálnej integrácie sa zaoberali vo svojich príspevkoch M. Spasov (č. 11), L. Andreev (č. 6) a sovietsky filozof M. N. Rutkevič (č. 9). Pokúsili sa o dôkladnú analýzu teoretických, metodologických a niektorých praktických problémov, súvisiacich s realizáciou organickej integrácie výrobného a vedeckotechnického potenciálu socialistických krajín.

O problematike *vedeckotechnickej revolúcie* vyšli dva podnetné články v druhom čísle časopisu. D. Gärdev charakterizuje *vedeckotechnickú a priemyselnú revolúciu*. Podstatu VTR vidí v hlbokých kvalitatívnych zmenách v oblasti vedeckého poznania a technických vynálezov. Polemizuje s autormi, ktorí sa domnievajú, že ľudstvo prežíva dnes druhú priemyselnú revolúciu, vidí v tomto názore absolutizáciu úlohy techniky. Venuje pozornosť aj vzťahom VTR a sociálnej revolúcie, vymedzuje ich úlohy v rozvoji spoločnosti. Vedeckotechnická revolúcia urýchljuje sociálny proces, avšak nemôže vyriešiť spoločenské protirečenia kapitalizmu. To je úloha sociálnej revolúcie. G. Kröber (NDR) vo svojom príspevku sa usiluje odpovedať na otázku, aké sú filozoficko-svetonázorové základy teoretického a praktického riešenia početných problémov, vy-

volaných vedeckotechnickou revolúciou. Osobitne zdôrazňuje úlohu správneho chápania vedy ako systému špecifických spoločenských činností.

G. Glezerman (ZSSR) v 10. čísle časopisu sa zaoberá *formovaním a rozvojom socialistického spôsobu života*. Zastáva názor, že sociologická kategória spôsob života je širšia a obsahovo bohatšia ako ekonomická kategória *životná úroveň*, lebo zahŕňa aj kvalitatívnu charakteristiku podmienok a foriem životných činností ľudí. Autor vymedzuje niektoré štruktúrne elementy spôsobu života a charakterizuje špecifické črty socialistického spôsobu života.

Málo preskúmanej problematike venoval svoj zaujímavý a podnetný článok D. Fidanov, ktorý nazval *Filozofia a sociálna patológia* (č. 11). Po vymedzení podstaty patologického v spoločenských javoch autor analyzuje napr. problém sociálneho pokroku a sociálnej patológie, slobody a sociálnej patológie. Správne zdôrazňuje, že v boji proti patologickému v spoločnosti treba vychádzať zo správnych metodologických základov.

Z oblasti *dialektického materializmu* sa na stránkach časopisu tradične venuje najväčšia pozornosť gnozeologickej problematike. Aj roku 1974 uverejnila Filozofská misal niekoľko pozoruhodných príspevkov o aktuálnej gnozeologickej problematike. N. Nenov v stati *Informácia a poznanie* (č. 12) analyzuje informačný aspekt poznania. V tejto súvislosti rozoberá vzťah informácií a odrazu, proces aktualizácie potenciálnych informácií v kybernetických systémoch, úzku súvislosť aktuálnych informácií ako funkcionálnej vlastnosti kybernetických systémov s teleonomickým priebehom procesov. Z hľadiska informačného aspektu je poznanie trojčlennou reláciou, procesom, v ktorom sa pred subjektom poznania odhaľuje štruktúra vzájomného pôsobenia objektov, prebieha proces aktualizácie štruktúry objektov v štruktúre kognitívnych obrazov.

Vzťahom *intuície a poznania* sa zaoberá St. Vasilev (č. 5). Zdôrazňuje, že v realite jestvuje opakovateľnosť javov, stavov a tendencií, čo umožňuje v istých prípadoch intuitívne poznať celok bez toho, žeby boli známe jeho časti. Najdôležitejším subjektívnym základom vzniku intelektuálnej intuície je vysoko rozvinuté vedomie, ktoré orientuje aktívnu a mnohostrannú podvedomú činnosť. T. Poibrenski v 6. čísle venuje pozornosť špeciálnej otázke, a to *gnozeologickým zmenám vo vývine súčasného diagnostického poznania*, ktoré podmieňuje vedecké napredovanie v medicíne, ako aj prehlbovanie koncepcie patológie človeka. Poukazuje okrem iného na to, že proces zavádzania elektroniky, kybernetiky, matematiky, logiky, modelovania atď. vedie k logickej formalizácii diagnostického procesu.

Empirické sociálne poznanie skúma vo svojom článku D. Radev (č. 5). Za jeden zo základov pri rozlišovaní empirickej a teoretickej formy sociálneho poznania pokladá objektívne rozdiely medzi empirickými a abstraktnými objektami. Zdôrazňuje úlohu operacionálnej definície v procese empirického poznania a rozoberá špecifické metódy, pomocou ktorých sa toto poznanie realizuje. Problematikou *jednoty odrazu a tvorby*, ktorej aktuálnosť sa prejavuje aj v permanentnej diskusii o jej rôznych aspektoch, sa zaoberá článok sovietskeho filozofa F. T. Archipceva (č. 10). Stať je namierená proti dualistickému stavaniu do protikladu odrazu a tvorby v predmarxistickej filozofii a jeho súčasným recidívam.

Na rozpracovanie kategoriálneho systému marxistickej filozofie sa zamerali štúdie G. Petrovského (ZSSR) a N. Michovovej. Podnetný a metodologicky hodnotný príspevok sovietskeho autora, uverejnený v 2. čísle, je venovaný *systema-*

tizácii kategórií dialektiky. Z mnohých pokusov zvládnuť tento problém autor osobitne vyzdvihuje štruktúrny princíp výstavby systému kategórií, navrhnutý P. V. Kopninom. Osobitnú pozornosť venuje aj analýze vzťahu kategórií „pohyb“ a „možnosť“. N. Michovová sa pokúsila o typologizáciu kategórií abstraktného a konkrétneho (č. 6). Autorka vymedzuje tri základné významy týchto kategórií, vyskytujúce sa v rôznych kontextoch v súčasných badaniach, a poukazuje na niektoré varianty interpretácie základných významov kategórií abstraktného a konkrétneho.

M. Jankov v článku *Maoistické špekulácie s dialektickými protirečeniami* (č. 12) dokazuje, že Mao Ce-tungova dialektika má celkom vyhranený apologetický a konjunktúrny charakter.

Z ďalších príspevkov z oblasti dialektického materializmu treba ešte upozorniť na analyticko-syntetickú štúdiu S. N. Smirnova (ZSSR) a P. Velčeva *Pojem „systém“ a jeho filozofický význam* (č. 6). Za jednu z najdôležitejších úloh pri vysvetľovaní kategoriálneho významu pojmu systém pokladajú autori objasnenie vzájomného vzťahu medzi všeobecnou teóriou systémov a filozofickým zovšeobecnením pojmu „systém“, ktoré rozvíja najmä filozofický systémový prístup k skúmaniu objektov. Systémový prístup je podľa nich filozoficko-metodologickou koncepciou, vzniká v rámci filozofie, kým všeobecná teória systémov je špeciálnou vedeckou disciplínou, ktorá má významnú metodologickú funkciu. Vzťahom *dialektickomaterialistickej metódy a systémovo-štruktúrneho princípu* sa zaoberá vo svojej rozsiahlej štúdii aj I. St. Ganev (č. 10), v ktorej zhŕňa najnovšie výsledky rozpracovania tejto problematiky.

Tematika *filozofických problémov prírodných vied* je v danom ročníku časopisu zastúpená skromne. Vyšli len články o problematike fyziky. Okrem príspevku akademika A. Daceva (*Revolučné myšlienky Kopernika a všeobecná teória relativity*, č. 2) sú to články sovietskych autorov: M. E. Omeljanovského (*Objektívne a subjektívne v kvantovej teórii*, č. 1), G. A. Brušana (*Metodologické aspekty princípu komplementarity*, č. 6), V. A. Foka (*Princíp relativity k observačnému prostriedku modernej fyziky*, č. 7), K. CH. Delokarova (*Z histórie filozofickej analýzy teórie relativity v rokoch 1920–1930*, č. 4).

O problematike *logiky* vyšli štyri štúdie. Sovietsky autor Ž. Abdildin prispel hodnotnou prácou *Dialektická logika ako metodológia vedeckého poznania* (č. 6), v ktorej zdôrazňuje, že skutočnou logikou teoretickej reprodukcie skutočnosti je dialektická logika. Píše, že „celý vývin súčasnej vedy, formovanie vedeckého teoretického myslenia sa ako celok zhoduje s dialektickou logikou, ktorá sa opiera o zákony a kategórie dialektiky a konkrétne ich aplikuje v procese formovania a vyjadrenia vedeckého poznania“ (s. 57). Dialektická logika rozpracúva taktiež základné logické princípy zdôvodňovania a stanovenia princípu systematického širokého rozvíjania teórie.

V 5. čísle časopisu A. Eškenazi analyzuje často veľmi neadekvátne a množnárne používanie pojmov *logické* a *nelogické* v súčasnej odbornej literatúre, usiluje sa tieto pojmy precizovať a vystihnúť základný rozdiel medzi nimi. Vo svojom druhom príspevku (č. 12) sa autor sústreďuje na rozpracovanie *logiky nebulárnych množín*. Zdôrazňuje, že rozpracovanie tohto problému je jedným z nových a významných stupňov v napredovaní vedeckého poznania, ktorý umožňuje hlbšie preniknutie do rozsiahlych, ešte nepreskúmaných oblastí objektívnej reality. Autorom posledného

príspevku, ktorý má názov *Klasická teória sémantických kategórií a niektoré charakteristické syntaktické vlastnosti formalizovaných jazykov v logike súdov* (č. 1), je B. Ďankov.

Výsledkom výskumnej práce v oblasti *dejín filozofie* venuje *Filosofská misal* sústavnú pozornosť. V súvislosti s 250. výročím narodenia I. Kanta vyšlo tu r. 1974 niekoľko príspevkov o Kantovej filozofii. Akademik S. G a n o v s k i v štúdiu *Kantova filozofia a naša súčasnosť* (č. 9) podáva celkové hodnotenie Kantovej filozofie a poukazuje na jej súčasný význam. Vyzdvihuje viaceré pozitíva jeho filozofického dedičstva, ako napr. spätosť jeho filozofie s dobovou prírodovedou, pokus o vytvorenie v základe materialistickej hypotézy o vzniku a vývine slnečnej sústavy, nastolenie otázky vytvorenia a skúmania kategórií, vyzdvihnutie úlohy mravnosti, odmietanie vojen ako prostriedku na riešenie konfliktov medzi štátmi atď. Súčasne autor poukazuje na zásadné Kantove omyly a na nedostatky jeho filozofického systému.

Historické osudy Kantovho učenia o analytických a syntetických súdoch sleduje vo svojom príspevku A. B ä n k o v (č. 4). Ukazuje okrem iného, že Kant nastolil pred 200 rokmi problém, ktorý znepokojuje ľudský rozum dodnes a je predmetom neutíchajúcich diskusií v súčasnej logike a filozofii. K. Nešev v článku *Kantova teória morálneho cieľa* (č. 4) kritizuje hlavný nedostatok tejto teórie — jej idealistický základ, z ktorého vyplývajú všetky ostatné teoretické slabiny a praktická neaplikovateľnosť Kantovej mravnej teórie.

V. S u b a š k i svojím príspevkom *Logicko-gnozeologické aspekty sofizmu* (č. 1) chce podnieť záujem filozofov o vysvetlenie špecifickej podstaty sofizmu, ktorú podľa neho súčasné filozofické myslenie ešte nepochopilo. *Mystifikácie v štruktúrálnofunkčionalnej analýze* známeho talianskeho sociológa V. Pareta sa pokúsil rozobrať G. F o t e v (č. 4). Učením nemeckého idealistického filozofa A. Trendelenburga ako modernou formou peripatetizmu sa zaoberá štúdia R. R a d e v a (č. 10). Dž. N. M i l o n i č dokazuje vedeckú neodôvodnenosť gnozeologickej koncepcie empirioracionalizmu, ktorú vytvoril významný juhoslovanský buržoázny filozof B. Petro-nievič (č. 4).

Z ďalších historicko-filozofických prác upozorňujeme najmä na štúdiu G. P e n -č e v a *Existencializmus — filozofická koncepcia a umelecká prax* (č. 11). Autor sa v nej usiluje presvedčivo odpovedať na dve hlavné otázky: 1. čo podmieňuje relatívne dobrú spätosť existencializmu ako filozofie a existencializmu ako umeleckej praxe; 2. prečo predstavitelia tohto filozofického smeru uprednostňujú z rôznych druhov umenia práve krásnu literatúru.

Spracúvaniu a zhodnoteniu vlastného filozofického dedičstva venuje časopis široký priestor. Okrem už spomenutých príspevkov, rozborom diela významných predstaviteľov bulharského filozofického a sociálnopsychologického myslenia sa v tomto ročníku zaoberali C. S a v o v o v á, V. S u b a š k i a G. G r o z e v. V rubrike *Vedecké informácie* v č. 8 informoval B. P e j č e v o prvom filozofickom traktáte v starobulharskej literatúre zo 7. stor., ktorého autorom bol Teodor Raituiski.

Rozpracovanie *etickej* problematiky, kde bulharská filozofia dosiahla v poslednom desaťročí význačné úspechy, zameralo sa v danom ročníku predovšetkým na aktuálne

aspekty komunistickej mravnosti. Závažné teoretické problémy nastolil D. Stankov v článku *Komunistická morálka ako normatívno-hodnotový systém* (č. 1). Vychádza z toho, že v súčasnej etape vývinu socialistickej spoločnosti tento systém nefunguje autonómne, ale ako podsystém v celostnom, cielavedome a plánovite organizovanom sociálnom riadení. Autor rozoberá štruktúru komunistickej morálky, ktorá odhaľuje jej ideovo-psychický obsah, kvalitatívne špecifikum a sociálnu určenosť. Hlavnú pozornosť venuje základnej, *regulatívnej* funkcii morálky, z ktorej vyplývajú všetky ostatné funkcie — hodnotiacia, poznávacia, stimulujúca a výchovná.

G. Conkov v 10. čísle časopisu sa usiluje odhaliť príčiny a možnosti, pri ktorých mravnosť vystupuje ako hybná sila spoločenského vývinu. Poukazuje na dvojakú úlohu morálky: je hybnou silou v období sociálnych revolúcií a konzervatívnu silou, keď sa stáva nástrojom v rukách konzervatívnych tried. Hlavným obsahom článku je rozbor funkcie komunistickej morálky v podmienkach vedecko-technickej revolúcie, v období prechodu od kapitalizmu k socializmu a v procese budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti. Na základe konkrétnych výsledkov sociologického výskumu, uskutočneného Sociologickým ústavom BAV r. 1968, K. K. Todorov rieši závažný problém, do akej miery socialistická morálka ako teória sa stala osobným presvedčením a správaním občanov socialistického Bulharska v súčasnej etape spoločenského vývinu (č. 11).

Niektoré gnozeologické a psychologické črty snobizmu je názov zaujímavého príspevku L. Kavaldžieva (č. 6). Autor charakterizuje svetonázorovú a psychologickú štruktúru snobizmu a jeho prejavy v rôznych sférach spoločenského života. Detailne rozoberá zvláštne prejavy v myslení, cítení a správaní snoba, pokúša sa o vytvorenie typológie snoba.

Axiologická problematika bola v porovnaní s inými ročníkmi časopisu zastúpená veľmi málo — iba jediným príspevkom E. Delčevovej (č. 9). Autorka sa sústredila na problém hodnôt v etike N. Hartmanna. Pokúsila sa taktiež o celkovú charakteristiku Hartmannovej filozofickej teórie a axiologickej koncepcie, najmä jeho názorov na povahu hodnôt a ich poznanie.

Niektoré problémy *estetiky* sa riešili na stránkach časopisu v troch štúdiách. Sovietska autorka O. N. Organovová v príspevku nazvanom *Zvláštnosti umeleckého vnímania* (č. 5) zastáva názor, že umelecké vnímanie je svojou podstatou tvorivé, tvorivosť poznačuje celý tento proces, v ktorom veľkú úlohu hrajú emócie, city, nálady, emocionálno-hodnotiaci vzťah k vnímaným objektom. Autorka sa kriticky vyslovuje k niektorým názorom na túto nedostatočne preskúmanú otázku marxistickoleninskej estetiky. Nesúhlasí jednak s tými teoretikmi, ktorí rozlišujú dva druhy estetického vnímania — tvorivé a pasívne nazeravé, jednak s tými, ktorí v estetickom vnímaní vyčleňujú popri tvorivej fáze aj fázy netvorivé, pasívne, nazeravé. M. Dimitrovová sa zaoberá problémom *zamerania umeleckého tvorivého procesu* (č. 2), ktorý je jedným z centrálnych problémov psychológie umeleckého myslenia. Domnieva sa, že psychologická teória zamerania („ustanovki“) v jej súčasnej podobe nemôže odpovedať na otázku, čo podmieňuje ďalší vývoj zamerania umeleckej aktivity. Táto teória podľa jej názoru hovorí o východiskovom zameraní, ktoré sa prejavuje pred vznikom estetického problému. I. Bicadze venoval svoj príspevok skúmaniu špeciálnej otázky, a to *dialektiky objektívneho a subjektívneho v literárnom poznaní* (č. 5).

Na stránkach bulharského filozofického časopisu sa seriózne rozpracúvajú aj teoretické problémy *vedeckého ateizmu a marxistickej religionistiky*. V prípade jubilejného ročníka sa väčšia pozornosť venovala hodnoteniu výsledkov dosiahnutých v Bulharsku na poli šírenia vedeckého svetonázoru. Spomeniem predovšetkým štúdiu

N. Mizova, v ktorej autor charakterizuje tri základné momenty problému „náboženstvo — ateizmus“ v dnešnom Bulharsku (č. 9). Opierajúc sa o materiály sociologických výskumov religiozity, vyzdvihuje skutočnosť, že 65—67 % dospelého obyvateľstva krajiny sú neveriaci. Ďalej jestvuje prechodná skupina, ktorú nemožno jednoznačne zaradiť medzi neveriacich. Pokiaľ ide o veriacich, podstatne sa zmenila povaha ich religiozity. Iba 2 % dospelých patria do skupiny fanatikov-aktivistov, 3 % tvoria hlboko veriaci, ktorí sa však neangažujú, 12—15 % sú pasívne veriaci.

Ž. Ošavkov v rozsiahlej štúdii *Štruktúra náboženstva v procese jeho prekonávania* (č. 2) analyzuje vzájomné pôsobenie troch základných komponentov vnútornej štruktúry náboženstva v socialistickej spoločnosti, a to náboženského vedomia, náboženského konania a náboženských inštitúcií a organizácií. Robí komparáciu výskumov religiozity z r. 1962 a 1968, odhaľujúcich podstatné zmeny vo vnútornej štruktúre náboženstva. Niektorými aktuálnymi problémami ateistickej výchovy so zameraním na školskú mládež vo veku 12—18 rokov sa zaoberá vo svojom príspevku I. Slanikov (č. 12).

Treba sa ešte aspoň stručne zmieniť o dvoch príspevkoch uverejnených v rámci diskusie, ktoré sa dotýkajú niektorých zásadných otázok marxistickej koncepcie náboženstva. Ako odpoveď na Karačivievovu kritiku niektorých svojich a sovietskych prác, uverejnil T. St. Stojčev v 10. čísle časopisu polemickú stať pod názvom *Za tvorivé rozpracovanie problémov náboženstva*, v ktorej rozoberá najmä otázku sociálnych koreňov a sociálnej úlohy náboženstva. V nasledujúcom čísle V. Karačiviev rozsiahlym príspevkom *O novej koncepcii náboženstva* reaguje na Stojčevovu stať a znova sa vracia k niektorým jeho tvrdeniam v knihe *Náboženstvo a spoločnosť* (1971). Podrobuje zdrvivúcej kritike najmä tvrdenia Stojčeva o poznávacej podstate náboženstva a jeho istej progresívno-revolučnej úlohe. Pokladá jeho koncepciu náboženstva za nezlučiteľnú so zásadami marxizmu, teda za nemarxistickú.

Roku 1974 časopis uverejnil viac článkov zameraných na kritiku súčasnej buržoáznej filozofie a ideológie, najnovších smerov a prejavov antisovietizmu, antikomunizmu a revizionizmu, ako aj na osvetlenie problémov súčasného ideologického boja. V tejto súvislosti treba spomenúť stať Z. Javůrka (ako jediného československého autora, ktorý publikoval v tomto ročníku časopisu), ktorá má názov „*Kritická teória*“ *Frankfurtskej školy a československý revizionizmus v šesťdesiatych rokoch* (č. 6).

V samostatných rozsiahlych príspevkoch časopis informoval o práci týchto problémových skupín XV. svetového filozofického kongresu: *Človek, logos, dejiny* (č. 2), *Humanizmus a vedeckotechnická revolúcia* (č. 3), *Filozofia a religionistika* (č. 3) a *Filozofické aspekty psychológie* (č. 4). Okrem toho bol uverejnený rozhovor s francúzskymi marxistami (č. 2) a s japonským filozofom a sociológom prof. Š. Šibatou (č. 4), ktorí sa zúčastnili na kongrese.

Z hľadiska vytvorenia ucelenejšej predstavy o filozofickom živote v Bulharsku sú cenné aj iné rubriky časopisu. Napríklad nebolo by od vecí osobitne rozobrať podnetné rozvíjanie konkrétnych problémov — často s veľmi kritickým a polemickým nábojom — v rubrike *Diskusie*. Chceli by sme vyzdvihnúť aj kriticko-analytický duch mnohých recenzií, čo iste prispieva k tvorivej vedeckej atmosfére a stimuluje ďalšiu odbornú prácu. Podľa našej mienky cenné je aj to, že sa v časopise recenzujú v prevažnej väčšine práce bulharských autorov.

Náš prehľad nemohol obsiahnuť celú problematiku, o ktorej sa v časopise písalo. Usilovali sme sa priblížiť našim čitateľom bohatý filozofický život v socialistickom Bulharsku, ako sa odrazil v obsahu jubilejného ročníka časopisu *Filosofska misal*, stručne poukázať na mnohé podnety a cenné závery, ktorými bulharskí filozofi prispievajú k rozvoju rôznych oblastí marxisticko-leninskej filozofie.